

Koldingbogen

ÅRSTAL: 2016

FORFATTER: Henriette Bornemann Baudtler

TITEL: Tekstil- og beklædningsindustrien i Kolding

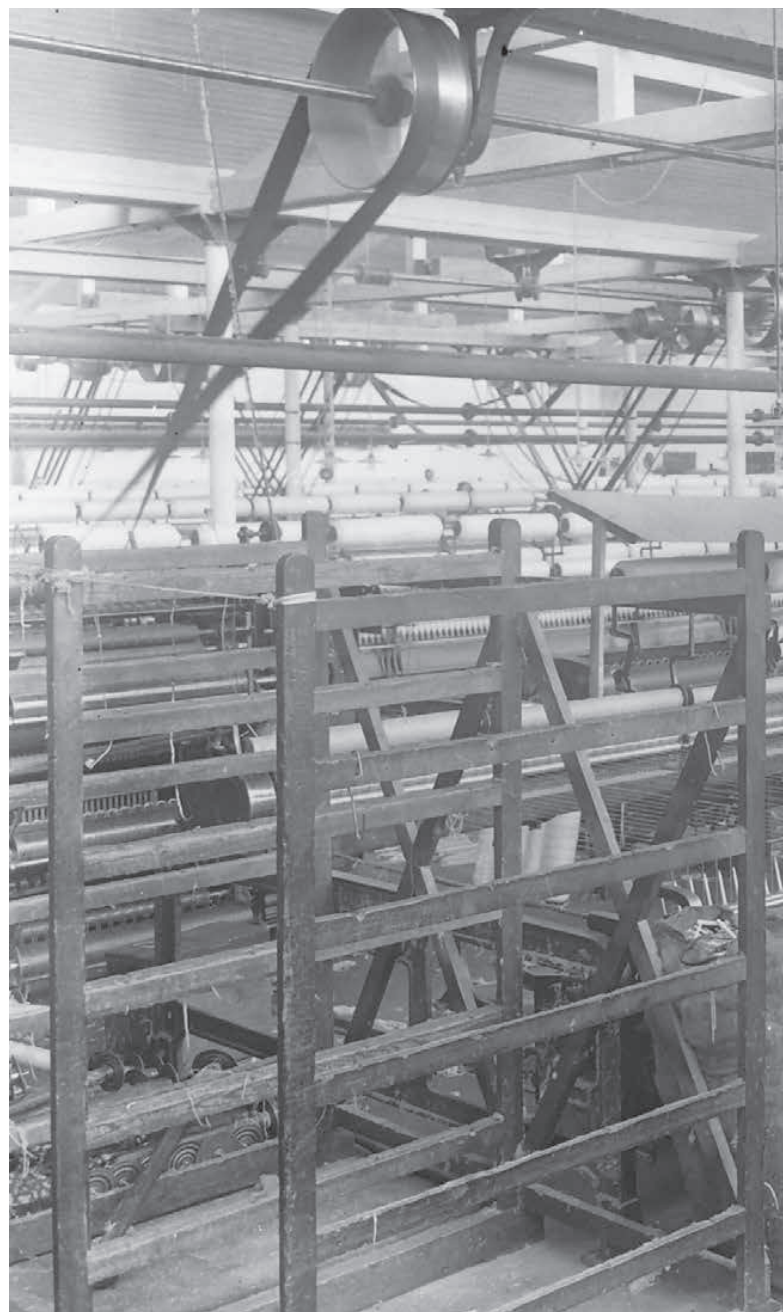
KORT RESUME: Fra de første industrivirksomheder dukkede op i Kolding i anden halvdel af 1800-tallet og frem til 1970'erne, var tekstil- og beklædningsindustrien en af de største industrigrupper i Kolding by. Her kan du læse historien om industriens udvikling i Kolding

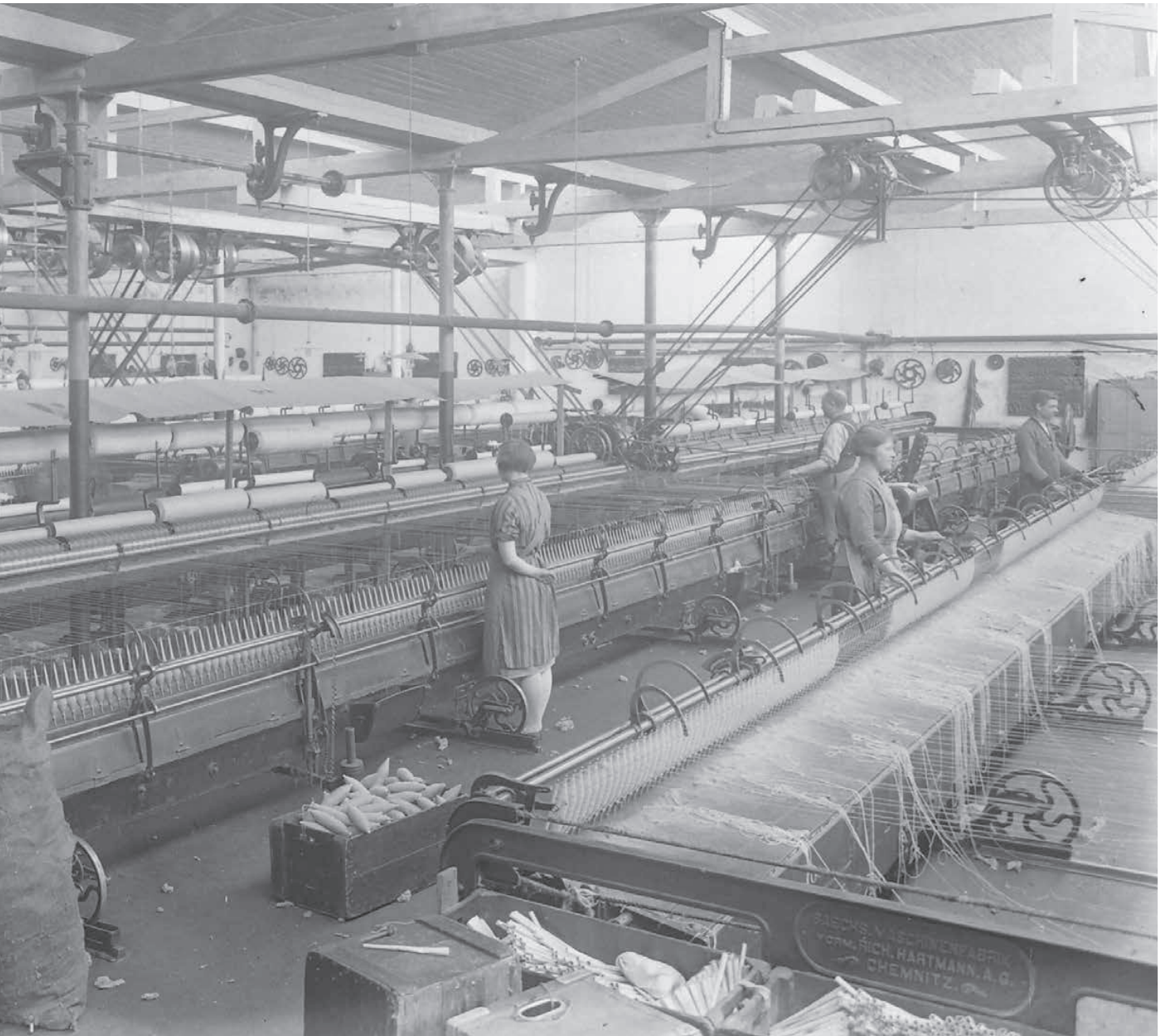
Tekstil- og beklædningsindustrien i Kolding

Henriette Bornemann Baudtler

Fra de første industrivirksomheder dukkede op i Kolding i anden halvdel af 1800-tallet og frem til 1970'erne, var tekstil- og beklædningsindustrien en af de største industrigrupper i Kolding by. Fordelingen af tekstil- og beklædningsfabrikker i Kolding har været en god blanding af henholdsvis bomuldsspinderier og væverier på den ene side og trikotage- og konfektionsfabrikker på den anden side. Arbejderne på tekstilfabrikkerne organiserede sig typisk i Tekstilarbejdernes Fagforening, mens beklædningsarbejderne organiserede sig i Skræddernes Fagforening, der senere blev til Beklædningsarbejdernes Fagforening.

Tekstilproduktion på Brdr. Volkerts Fabrikker. Billedet er sandsynligvis fra 1930'erne. Fotograf: Ukendt.





Tekstilindustrien i 1800-tallet

Slutningen af 1800-tallet er der, hvor man siger, at industrialiseringen for alvor tog fat i Danmark. Samtidig var det i tekstilindustrien, at man fandt den mest mekaniserede produktion på dette tidspunkt, hvilket især skyldtes de nyopfundne væve- og spindemaskiner. Mange af de tekstilvirksomheder, der blev grundlagt i 1800-tallet i Kolding, formåede at eksistere i mange år – nogle enkelte af dem helt op til i dag. Kolding bys tilsyneladende første industrielle tekstilvirksomheder var Kolding Klædefabrik, som var ejet af L.P. Jacobsen indtil 1877. Fabrikken var dampdrevet og foretog både farvning, spinding og kartning af uld, vævning og stampning af vadmel. Dog skulle alt dette bestilles på forhånd, og i tilfældet af spinding og kartning af uld samt farvning og stampning af vadmel skulle materialet til dette suppleres af kunden selv.

Kolding Klædefabrik blev overtaget af brødreparret Johan og Ditlev Volkert fra Neumünster i Holsten, der havde taget næringsbrev i Kolding i 1877. Ditlev Volkert havde været i Danmark siden 1869, hvor han var væver ved Crome og Goldsmith i Horsens, og senere i 1875 startede han sit eget spinderi i Haderslev, der ikke blev nogen succes. Fabrikken, som brødrene Volkert overtog, lå på Rendebanen 319, men da de havde brug for mere plads, købte de i 1899 en grund mellem Agtrupvej og Dalbygade, hvor der blev bygget en ny fabrik.¹ I 1899 var Brdr.

Kolding Klædefabrik. Formentlig engang i 1870'erne.
Fotograf: P. Aagaard.







De ansatte på Brdr. Volkerts Fabrikker fotograferet uden for fabrikken på Rendebanen 7 i 1896.
Fotograf: Ukendt.

Volkerts Fabrikker en forholdsvis lille størrelse med kun 31 ansatte, 4 mænd og 27 kvinder. Fabrikken blev dog hurtigt et af de største uldspinderier i Danmark.

Fabrikken på Rendebanen var ikke den eneste tekstilfabrik, der opstod i løbet af 1800-tallet i Kolding by. I 1882 startede Chr. Mikkelsen sin trikotagefabrik på Markdanersgade 7-9. Chr. Mikkelsen var begyndt som omvandrende uldhandler i 1869 og slog sig altså ned i Kolding som trikotagehandler og fabrikant i 1882. Forretningen lå på Axeltorv, mens Mikkelsen i begyndelsen måtte have et par strikkemaskiner i byen, men med tiden fik han råd til at købe ejendommen i Markdanersgade 7-9. Her lå Chr. Mikkelsens trikotagefabrik helt frem til 1968, hvor den blev flyttet til Kløvkærvej og senere Dieselvej 5.²

C. Th. Hagedorn havde fra 1877 og frem til cirka 1910 et mekanisk væveri først i Warmingsgade og senere i Søndergade 27. Væveriet blev aldrig så stort og måtte da også hurtigt lukke igen. S. Winklers Trikotagefabrik, senere konfektionsfabrik, blev grundlagt i slutningen af perioden i 1892 i Østergade 21, der hvor Østergades Varehus senere kom til at ligge. Ud mod Østergade lå trikotageforretningen, og på bagsiden var selve fabrikken, hvor der blev lavet tøj til butikken. S. Winklers Trikotagefabrik flyttede omkring 1918 til Ålegården 22-23, og man ændrede produktionen fra trikotage til herrekonfektion.

Tekstilindustrien i Kolding gennemgik i de første 50 år af 1900-tallet en stor vækst i antallet af fabrikker og ansatte. Hoveddelen af denne vækst skete i perioden 1935 frem til 1950. Dette skyldtes importrestriktioner, der blev vedtaget i 1932 grundet den store økonomiske krise, som verdensmarkedet oplevede efter 1929. Importrestriktionerne betød, at den danske tekstilindustri blev udsat for mindre konkurrence fra konkurrenter i udlandet, herunder især Storbritannien og Tyskland. Beskæftigelsen i tekstilindustrien i Kolding voksede med hele 150% i perioden mellem 1935 og 1948.³ Men de gode tider varede ikke ved, og i 1951 blev importrestriktionerne ophævet, hvilket for Kolding betød, at en del tekstil- og beklædningsarbejdere måtte fyres.

Ved et tilfælde var der to væverier, der i starten af 1900-tallet besluttede sig for at flytte deres virksomheder fra Vonsild til Kolding. Beirholms Væverier blev grundlagt i 1870 i Vonsild og flyttede i 1905 til

Frem til 1900-tallet

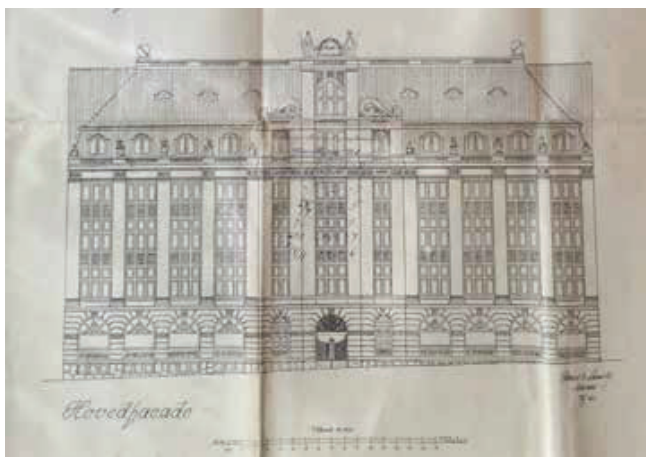
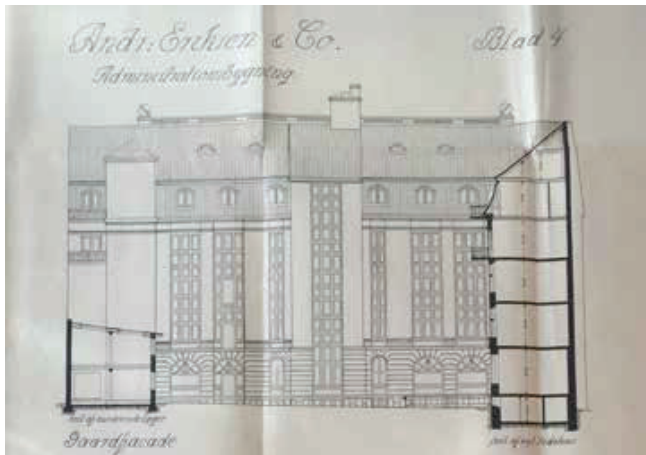
Tabeloversigt over tekstil- og beklædningsfabrikker, der har opstart fra 1868 og frem til 1900. Informationerne er fundet i lokale vejvisere.

Navn	Datering	Adresser
Kolding Klædefabrik	Ca. 1868-1877	Rendebanen 319
Brdr. Volkerts Fabrikker	1877-1991	Rendebanen 319 (senere kaldet Rendebanen 7), 1899 flyttes til Agtrupvej
Beirholms Væverier ⁴	1870-	Dalbygade 38-40 (1905), Industrivej 12, Nordager 20
Georg Jensen Damask	Ca. 1870 i Vonsild Fra 1910 i Kolding	Hollændervej 4, Dieselvej 1
Chr. Mikkelsen trikotage ⁵	1882-1989	Markdanersgade 7-9, Kløvkærvej fra 1968 og Dieselvej 5 fra 1981
C. Th. Hagedorn	Ca. 1877-ca. 1910	Warmingsgade (1877), Søndergade 13(1894), Søndergade 27(1902)
S. Winklers Konfektionsfabrik ⁶	1892-1993	Østergade 21, Ålegården 22-23, C.F. Tietgensvej (1972)

Starten af 1900-tallet

Tabeloversigt over tekstil- og beklædningsfabrikker, der har opstart fra 1900 og frem til 1940. Informationerne er fundet i lokale vejvisere.

Navn	Datering	Adresser
Andreas Erichsen og co.'s Konfektionsfabrik	1899-ca. 1923	Søndergade 29, Sdr. Landevej 1
Kolding Strømpefabrik	1916-1982	Hollændervej 12-14
Volmer Stigaard ⁷	1920-1935	Ndr. Ringvej 51
Thorvald Thøgersen A/S	1922-ca. 1988	Ejlersvej 24, Ndr. Ringvej 51 (1936)
Axel Michelsen & søn	1927-1967	Dreyervej 35
Jyllands Strømpefabrik	1938-1963	Hollændervej 18-20
August Andersens Strømpefabrik ⁸	1938-1981	Haderslevvej 100



Arkitekttegning af administrationsbygningen til Andreas Erichsen & co.'s Konfektionsfabrik på Haderslevvej 25.

Kolding på Gl. Dalbyvej, det der senere kommer til at hedde Dalbygade 38-40. Georg Jensen Damaskvæveri, der havde haft lang tids virke i Vonsild, flyttede ligeledes til Kolding i 1910, hvor fabrikken i første omgang flyttede til Søndergade 3, men senere slog man sig ned på Hollændervej 4. Begge disse virksomheder eksisterer endnu i dag i Kolding. Således startede tekstilindustrien i Koldings første egentlige industri kvarter i området omkring Dalbygade, Hollændervej og Agtrupvej.

Alene i løbet af de første tre årtier af 1900-tallet var der Andreas Erichsen og co. på Sønder Landevej 1 (nuværende Haderslevvej 25) samt fra 1938 August Andersens Strømpefabrik på Haderslevvej 100, på Hollændervej 12-14 lå Kolding Strømpefabrik, på Hollændervej 4 lå Georg Jensen Damaskvæveri, og Jyllands Strømpefabrik flyttede til Hollændervej 18-20 i 1938. På Dalbygade lå Beirholms Væverier og slutteligt lå Brdr. Volkerts Fabrikker på Agtrupvej.

Nogle af de tekstilfabrikanter, der kom til i denne periode, forsvandt også hurtigt igen. Som følge af dette er mange af disse virksomheder gået i glemmebogen på trods af, at sporene af deres eksistens stadig kan findes i Kolding i dag. En af disse er Andreas Erichsen, der grundlagde en trikotage – og børnetøjsforretning i Søndergade 29 i 1899 i Kolding. Den havde han stor succes med, og omkring 1914 flyttede han forretningen ud i en fabrik på Sønder Landevej 1, hvor Erichsen startede en konfektionsfabrik, der producerede børnetøj. Her begyndte Andreas Erichsen & co. også nybyggeriet af en

administrationsbygning, der for mange i Kolding vil være velkendt, da den er kendt som Solar-bygningen på Haderslevvej. Bygningen har formentlig været færdigbygget omkring 1920, og Andreas Erichsen & co.'s Konfektionsfabrik lå bag administrationsbygningen. Andreas Erichsen havde tilsyneladende stor succes med sin konfektionsfabrik. I hvert fald blev fabrikken stor nok til, at han i 1916 oprettede en salgfilial i København.⁹

Andre af de mere ukendte fabrikanter satte anderledes præg på Kolding. Et sådant eksempel findes i fabrikanten Volmer Stigaard, der grundlagde Jydsk Garnfabrik i 1920 på Ndr. Ringvej 51. På fabrikken blev der både produceret lagner, sengetøj og lignende men også herrekonfektion. Fabrikant Thorvald Thøgersen overtog fabrikkens bygninger i 1935 og flyttede sin egen produktion ind på Ndr. Ringvej 51, og fabrikkens produktion ændredes til trikotagefabrik. Volmer Stigaard fik dog sat sit præg på området, idet vejen ved siden af den gamle fabrik i 1929 fik navnet Stigaardsvej efter ham.

En række af de fabrikker, der startede op i den første halvdel af 1900-tallet, blev også nogle af de største i Danmark. Kolding Strømpefabrik er et eksempel på dette. Fabrikken blev grundlagt på Hollændervej i 1916 som et samarbejde mellem tre mænd: August Andersen og Anton Christensen som direktører samt Christen Steffensen, ejer af *Brændkjærgård*, som rentier. Allerede fra 1920 havde fabrikken over 100 ansatte, et tal, der blev ved med at stige indtil 1938, hvor antallet af ansatte toppede med 200, og Kolding



Hollændervej 12-20 i 1940. Den forreste bygning er Jyllands Strømpefabrik på Hollændervej 18-20 og Kolding Strømpefabrik 12-16 ses i baggrunden. Fotograf: J. Ingemann.

Strømpefabrik var dermed en af de største tekstilfabrikker i Kolding. Fabrikken blev mellem 1916 og 1940 udvidet flere gange. I 1938 valgte August Andersen at starte sin egen fabrik på Haderslevvej 100: August Andersens Strømpefabrik. Fabrikken blev i 1950 overtaget af August Andersens søn og blev til Eihler Andersens Strikkerier. Aktiekapitalen i Kolding Strømpefabrik blev i 1938 solgt til William Lindstorff, der derefter fungerede som den eneste direktør for strømpefabrikken. I samme år startede Jyllands Strømpefabrik, som havde hjemme på Hollændervej 18-20 i nogle af Kolding Strømpefabriks bygninger. Kolding Strømpefabrik lukkede dog ikke ned og vedblev med at have fabrik på Hollændervej 12-16.

Overordnet set er den første halvdel af 1900-tallet en periode, hvor Kolding har nogle af Danmarks største

Kolding Strømpefabrik 1949.





tekstil- og beklædningsfabrikker - heriblandt Brdr. Volkerts fabrikker og Kolding Strømpefabrik.

Strejker og protester

De tidlige årtier af 1900-tallet var også karakteriseret af en række strejker og protester for tekstilindustrien i Kolding, der især skyldtes tekstilarbejdernes ønske om at kunne organisere sig i fagforeninger. En af disse resulterede i, at en afdeling af Tekstilarbejdernes Fagforening blev oprettet i Kolding. I 1905 havde Brdr. Volkerts Fabrikker flyttet fabrikken til grunden ved Dalbygade og Agtrupvej, og de var blevet Danmarks største uldspinderi - og dermed også Koldings største tekstilfabrik. Der havde været forsøg på at organisere tekstilarbejderne, men det var ikke lykkedes. Men den 21. februar 1905 blev der holdt et agitationsmøde for arbejderne på Brdr. Volkerts fabrikker. Det huede ikke Ditlev og Heinrich Volkert, og de lod arbejderne vide, at hvis de gik til mødet eller lod sig optage i en fagforening, ville de blive afskediget. Arbejderne lod sig dog ikke skræmme, og på mødet blev det vedtaget at danne en fagforening og melde sig ind i forbundet. Dagen efter spurgte fabrikant Ditlev Volkert, hvor mange af arbejderne, der havde meldt sig ind i fagforeningen. Da det viste sig, at alle arbejderne havde gjort det, mente Volkert, at fabrikken skulle lukkes. I første omgang blev der dog ikke gjort alvor af truslen, da de sandsynligvis ikke ønskede at miste indtægten. I stedet blev der i Koldings aviser annonceret efter ny arbejdskraft. Heller ikke dette blev nogen succes, og det resulterede i stedet i en strejke. På et møde blev der holdt en tale for arbejderne, hvor ledelsen udtrykte, hvorle-

des de ikke forstod, hvad de dog ville med en fagforening. Arbejderne blev nu tilbudt en lønforhøjelse på 25 øre med det samme og endnu 25 øre efter tre måneder, men det var der ingen, der accepterede. Tre strejkebrydere valgte herefter at møde frem på fabrikken, men deres navne havde været offentliggjort i *Kolding Social-Demokrat*, og de blev mødt af en flok uvenligt stemte arbejdere på fabrikken.¹⁰ *"Den ene "Brækker" maatte redde sig ind gennem "Hvide Hest's Port", den anden blev forfulgt helt op til Raadhuset, og den tredje mødte de kvindelige Arbejdere paa Nyvej. Og her pryglede de løs paa ham af alle Kræfter, ja, der var endog flere, der Sparkede ham! Efter den Omgang kom der ikke flere Skruebrækkere, og det endte altsaa med, at Fabrikanten maatte krybe til Korset."*¹¹

Fagforeningen søgte derefter forhandling med Ditlev og Heinrich Volkert, hvor kravene var, at organisationen skulle anerkendes, og der skulle indføres frokosttid for arbejderne. Efter fire dages strejke blev fagforeningens krav imødekommet, og der blev indført en overenskomst med øjeblikkelig lønforhøjelse.¹²

Den konstituerende generalforsamling for Beklædnings- og Tekstilarbejdernes fagforening i Kolding blev afholdt den 28. februar 1905, hvor formanden for Fællesorganisationen var inviteret.

Andreas Erichsen og hans børnekonfektionsfabrik kom ud i et uvejr den 19. februar 1914, da man i *Kolding Social-Demokrat* kunne læse, at han dagen



Ansatte ved Andreas Erichsen & co.'s Konfektionsfabrik taget i 1913, altså året før konflikten udspil-

lede sig. Fotograf: Ukendt.

forinden havde nægtet syerskerne på fabrikken at være med i en fagforening. Syerskerne blev ifølge *Kolding Social-Demokrat* underbetalt for deres arbejde, og de ønskede derfor at organisere sig, så de kunne få bedre forhold. Den 19. februar var Erichsen gået ind på fabrikken og havde bedt alle syersker, der ville være med i en fagforening om at række hånden op, så han kunne afskedige dem.

Situationen blev kun gjort værre af, at han dagen efter i *Kolding Folkeblad* havde indsat en annonce,

hvor han ledte efter 40 nye syersker til fabrikken – gerne troende. Andreas Erichsens ønske efter troende syersker skyldtes, at disse ofte var Indre Missionske, og Indre Missionske som regel ikke havde et ønske om at deltage i fagforeninger, da de ofte var organiseret i Kristeligt Dansk Fællesforbund. Konflikten eskalerede yderligere, da der den 4. marts blev afholdt et borgerprotestmøde på Hotel Fremad i Låsbygade. Her protesterede man imod Andreas Erichsen. Efter sigende skulle mødet have været så velbesøgt, at Låsbygade var så tæt af mennesker, at

det næsten ikke var til at mase sig frem. Nogen løsning på konflikten kom der ikke ud af mødet bortset fra, at 55 af syerskerne på Andreas Erichsens fabrik meldte sig ind i en fagforening, hvorefter Andreas Erichsen udelukkede dem fra fabrikken. Tilbage var 27 uorganiserede syersker, men antallet af udelukkede syersker skulle vise sig at vokse i løbet af de følgende uger.

Beslutningen om udelukkelsen af syerskerne, der var medlem af en fagforening, førte til, at formanden for Dansk Skrædderforbund valgte at udsende en meddelelse om en blokade af Andreas Erichsens forretninger, og at ingen syerske burde arbejde der, indtil forholdene var ordnet. Ifølge formanden var der ingen tvivl om, hvor sympatien burde ligge i konflikten "[...] da den Magtbrynde, hr. Erichsen her har udvist, tilhører middelalderlige Grundsætninger, og ikke vort moderne Samfundsliv." og dertil at sagen "... lugter stærkt af gamle Slaveforhold, hvor Fabrikantene i et og alt bestemte over deres undergivne."

Herefter benyttede Andreas Erichsen sig i en periode af hjemmesyersker, da der ikke længere var nok ansatte til, at fabrikken kunne fungere. *Kolding Social-Demokrat* valgte imidlertid at trykke navne såvel som adresser på alle hjemmesyersker hver dag, indtil konflikten blev løst. Agitationen mod Andreas Erichsen i *Kolding Social-Demokrat* tiltog, og fabrikanten blev både kaldt "despotisk" og "en diktator". Konflikten blev først løst den 6. marts 1914, hvor der ved forhandling mellem Andreas Erichsen og Dansk Skrædderforbund blev enighed om, at alle syersker,



Annonce efter troende syersker i *Kolding Folkeblad* den 20. februar 1914.

der var blevet udelukket, fik arbejdet tilbage den 14. april, og ingen af dem kunne afskediges de første tre måneder. Alle syersker havde derudover også lov til at være medlem af en fagforening.¹³ Omkring 1922 overtog Solar bygningen på Haderslevvej 25, og Andreas Erichsen stoppede sit virke som fabrikant, da han muligvis gik konkurs.

Disse to konflikter er blot de bedst dækkede eksempler i de koldingensiske aviser, men der har været flere tilfælde. Chr. Mikkelsens Trikotagefabrik havde blandt andet problemer med organiseringen af de kvindelige arbejdere i 1909 til 1910¹⁴ og Volmer Stigaard i 1930.¹⁵ Fagforeningernes indgriben var da nok også nødvendig, da tekstil- og beklædningsindustrien var en af de dårligst lønnede brancher både lokalt og nationalt. Efterhånden blev tekstil- og beklædningsarbejderne i Kolding nogle af de bedst lønnede i Danmark.¹⁶

Tekstilindustrien under Anden Verdenskrig

Under Anden Verdenskrig led industrien i Danmark generelt under vareknaphed. For eksempel gik det

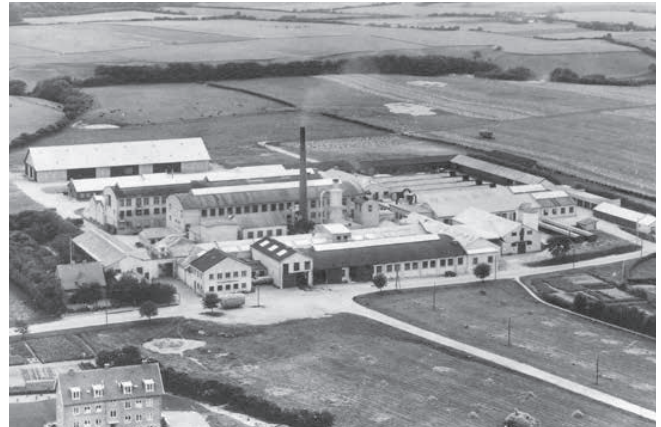
Fra 1940-1945

Tabeloversigt over tekstil- og beklædningsfabrikker, der havde opstart fra 1940 og frem til 1945. Informationerne er fundet i lokale vejvisere.

Navn	Datering	Adresser
Kolding Hørfabrik	1940-1970	Mosevej 7
P.H. Vagner	Ca. 1944 -1947	Haderslevvej 85

hårdt ud over jern – og metalindustrien, da materialerne til produktion i denne sektor var svære at fremskaffe. For tekstilindustrien var det anderledes. Før 1935 havde tekstilindustrien i Danmark svært ved at konkurrere med især de engelske og tyske fabrikker, der kunne producere langt mere end fabrikkerne i Danmark. Den masseproducerede tekstil fra England og Tyskland var billigere end den danske, hvilket bevirkede, at mange foretrak at købe udenlandsk tekstil. Men under Anden Verdenskrig var der mangel på bomuld og lignende materialer, der måtte importeres til Danmark. Men på hjemmemarkedet kunne der findes erstatningsmaterialer. Et af disse var hør, og der opstod da også en del hørfabrikker i perioden omkring Anden Verdenskrig. En af disse kendes ganske godt i Kolding, nemlig Kolding Hørfabrik.

Kolding Hørfabriks produktion startede op i 1940, men planlægningen af fabrikken startede i 1939. A.P. Lunden fra *Dyrehavegård* tog initiativet til fabrikken og havde i 1930'erne forsøgt sig med dyrkning af hør. Den 5. december blev den stiftende generalforsamling afholdt, hvor 200 landmænd tilsluttede sig



Kolding Hørfabrik fotograferet mellem 1945 og 1950. Mellem hørfabrikken grundlæggelse i 1940 og 1950 skete der en stor udvidelse af fabrikken grundet den store succes, hørfabrikken havde. Fotograf: Ukendt.

idéen. Den 5. december 1940 blev Kolding Hørfabrik indviet, og bearbejdningen af hør kunne begynde. Den første sæson var en succes, og året efter blev arealet til dyrkning af hør udvidet. Fabrikken selv blev også udvidet, og de kommende år kom der hør- og blågarnsspinderi og senere vådspinderi. Ved krigens afslutning i maj 1945 havde fabrikken 379 ansatte, hvilket bør ses i lyset af de 28 ansatte, som fabrikken havde ved opstarten i december 1940. Kolding Hørfabrik oplevede derfor en rivende udvikling og en stor efterspørgsel på deres tekstiler i krigsårene.

Det var dog ikke alle tekstil- og beklædningsvirksomheder, der trivedes lige godt med situationen under Anden Verdenskrig. Beirholms Væverier var nødt til at erstatte bomuld med blandt andet hør.





S. Winklers Konfektionsfabrik i 1942.

Dette beklagede Jes Beirholm sig over i et interview med *Kolding Social-Demokrat* i maj 1944: "Ja, jeg mener, at det sørgeligt, at vi ikke er i Stand til at lave pænere Ting og at det giver så lidt."¹⁷. Besværlighederne med brugen af hør i stedet for bomuld skyldtes, at materialer som hør ikke kan spindes på de samme maskiner som bomuld, da fibrene er for glatte. Tekstilfabrikkerne løste problemet i samarbejde med hørfabrikkerne, selvom kvaliteten aldrig blev den samme.

Det var dog ikke alle af de oprindelige tekstilfabrikanter, der led lige hårdt under Anden Verdenskrig. S. Winklers Trikotagefabrik foretog i 1941 en fabriksudvidelse til 100.000 kr.¹⁸, mens Brdr. Volkerts Fabrikker foretog en udvidelse af fabrikken til hele 300.000 kr.¹⁹ For Brdr. Volkerts Fabrikker var der tale om en ekstra fabriksdal, der skulle opføres. Faktisk var det bygningen med det karakteristiske runde tag, der blev bygget ud fra denne investering.²⁰ Dertil kom endnu en fabriks- og lagerbygning, der blev bygget under Anden Verdenskrig på Brdr. Volkerts Fabrikker.²¹ Produktionen på Brdr. Volkerts Fabrikker var ikke hårdt ramt af restriktionerne på import, da deres hovedmateriale var uld, som fortsat kunne fås i Danmark. Under Anden Verdenskrig såvel som under Første Verdenskrig tjente Brdr. Volkerts Fabrikker penge på salg af uldtæpper. Selvom nogle industrier og tekstilvirksomheder måtte kæmpe i krigsårene, og man led under vareknaphed, var der andre, som stortrivedes. Dette lagde grunden for tekstilindustriens yderligere succes i de efterfølgende år.

Tekstilindustrien i efterkrigstiden

I 1951 blev importrestriktionerne fra 1935 ophævet, hvilket sendte chokbølger gennem Koldings tekstilindustri. På Brdr. Volkerts Fabrikker var der i 1951 ansat 400 arbejdere, men i 1953 var tallet nede på 70 ansatte. Brdr. Volkerts Fabrikker, samt mange af de øvrige større virksomheder i Kolding, formåede dog at stabilisere sig selv, og i slutningen af 1950'erne havde fabrikken igen omkring 180 ansatte. Samme effekt havde importrestriktionerne på adskillige andre tekstil- og beklædningsvirksomheder i Kolding, og det gav derfor anledning til en del fyringer inden for tekstil- og beklædningsbranchen i 1950'erne.

I perioden mellem 1950 og 1970 blev der i Kolding startet en række nye tekstil- og beklædningsvirksomheder op, men det var et fåtal af dem, der klarede sig i længere tid. Som det kan ses af den ovenstående tabel, kom der omkring 21 tekstil- og beklædningsvirksomheder til i Koldingområdet i den 20-årige periode, men cirka halvdelen af dem måtte lukke inden for ti år. Størstedelen af de øvrige virksomheder, der startede op i denne periode, lukkede i løbet af 1970'erne og 1980'erne, og det er derfor et fåtal, der stadig eksisterer i dag.

Kolding Trikotagefabrik, der senere skulle blive til KT-Strømpen, formåede i denne periode at blive en af de store spillere indenfor tekstil- og beklædningsfabrikkerne. Virksomheden befinder sig stadig i Kolding, produktionen er dog flyttet til udlandet. Kolding Trikotagefabrik startede op under små kår i 1946 på Fynsvej, hvor der på tre strikkemaski-

Tiden frem til 1970

Tabeloversigt over tekstil- og beklædningsfabrikker der havde opstart fra 1950 og frem til 1970. Informationerne er fundet i lokale vejvisere.

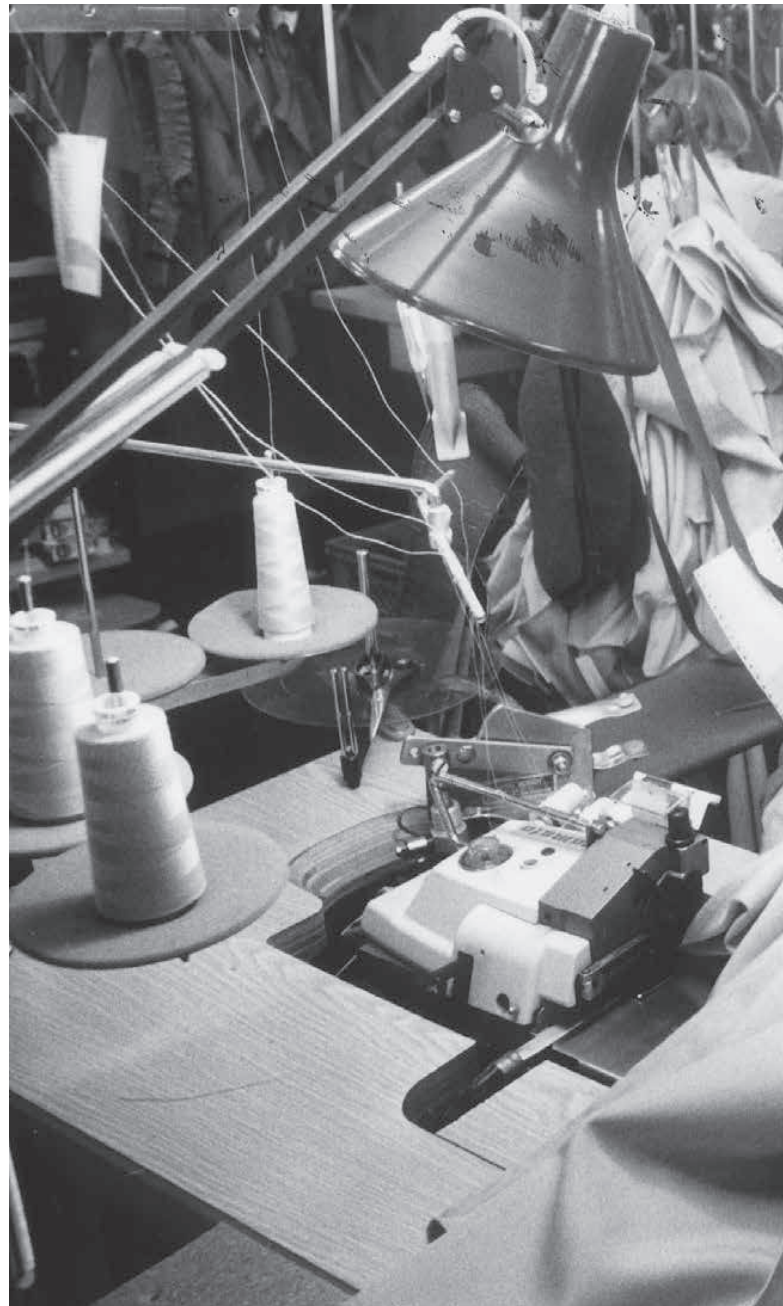
Navn	Dateringer	Adresser
Kolding Trikotagefabrik ²²	1946-	Fynsvej, Nr. Bjertvej 8-10 [1951] fra 1975, Sommerfuglevej 8, Eliassensvej 100c
Kolding Konfektionsfabrik	1947-1975	Teglgårdsvej 18
C. Olsen & co. ²³	ca. 1946-1971	Tøndervej 73, Seest Bakke 25 fra 1958
Sydjysk Konfektionsfabrik	1952-1974	Haderslevej 85 Jernbanegade 10 fra 1958
E.M. Sørensen	1953-1957	Sdr. Havnegade 4
Britton	1956-2006	Kongehusvej 1, Dreyersvej 44 (1958), Haderslevej 105(1965) og Værkstedsvej 9 (1966)
K. Vestergaard Frandsen ²⁴	1957-2005	Bakketoppen 10, Bramdrupdam, Smedegade 8 (1986)
Kolding Målskrædderi	1958-1982	Piledamsvej 70
Strømpefabrikken Macri	1958-1974	Dreyersvej 44
B. Pedersen ²⁵	1959-1974	Korsgaarden, Vejlevej 150 (1963),
Sportina	1961-1961	Brændkjærgade 60
Maico	1963-1991	Kastanie Allé 37, H.C. Ørstedsvej 3 (1974)
Asmo Konfektion	1964-1966	Fabriksvej 32
Fregat Strømpefabrik A/S	1965-1967	Dieselvej
Buchreitz Jensen ²⁶	1965-	Krathusvej 2, Vejlevej 339 samt Dieselvej 6 (1975)
Hejko Konfektion	1966-1970	Haderslevej 105
Pribor	1966-1975	Dieselvej 9
Simona	1966-1967	Haderslevej 94
KUFA	1963-1965	Dieselvej
Koldkjær Konfektion	1967-1969	lbsvej
Aage Vendelboe Iversen	1968-1983	Kastanie Allé
Najgebauers Væveri	1968-1987	Carl Plougs Vej 1
Jetex Konfektion	1969-1970	lbsvej

ner, drejet rundt med håndkraft, kunne produceres omkring 100 strømper om dagen. Efter produktionen blev flyttet til Nr. Bjertvej, blev produktionen mere moderne. I 1975 blev den del af Nr. Bjertvej, som fabrikken ligger på, opkaldt efter fabrikken og ændrede navn til Sommerfuglevej. Kolding Trikotagefabriks forbindelse til sommerfuglen skyldes, at fabrikken lavede nylonstrømper, der også blev kaldt 'silkestrømper'. Silke kommer jo som bekendt fra silkelarven, der, hvis den får lov, bliver til en sommerfugl. Sommerfuglen blev derfor også virksomhedens logo.

Frem mod slutningen af 1960'erne var Kolding Trikotagefabrik en af de største tekstilvirksomheder i Kolding, hvor S. Winklers efft. dog var den største efterfulgt af Brdr. Volkerts Fabrikker.

K. Vestergaard Frandsen er en anden succeshistorie fra Koldingegnen, virksomheden blev grundlagt i 1954 af Kaj Vestergaard Frandsen. Dengang var virksomheden et mindre væveri. Virksomheden blev opløst i 1957, og maskinerne blev flyttet til Bramdrupdam, hvor Kaj Vestergaard Frandsen startede op på Bakketoppen 10 under navnet Vestergaard Frandsens Tekstilfabrik. I begyndelsen blev der vævet tæpper for Brdr. Volkerts Fabrikker, disse tæpper blev afsat til nødhjælpsorganisationer og brugt i flygtningelejre. Efterhånden blev virksomheden udvidet, og Vestergaard Frandsen havde systuer

Systuen hos K. Vestergaard Frandsen omkring 1990. Fotograf: Ole Friis.





flere steder i Kolding, hvor der blev lavet arbejdsbe-
klædning.

Væveriet blev solgt i 1975 til Johannes Hansen, der havde et væveri på Albuen i Koldings nordlige in-
dustri kvarter. Dermed blev der plads til syersker på Vestergaard Frandsens fabrik i Bramdrupdam. I 1989 blev produktionen flyttet til Polen, men i 1990 opkøbte firmaet et restlager af overlevelseshud, som den svenske regering havde til salg. Dette førte til oprettelsen af salgsfirmaet VF Group, der videre-
solgte dette udstyr til UNICEF og Røde Kors. I 1997 blev produktionen af uniformer stoppet, og virksomheden har siden koncentreret sig om at producere tekstil til humanitære organisationer. Dette har blandt andet resulteret i et myggenet, *PermaNet*, der dræber myg og tsetsefluer ved berøring. Dette myggenet blev udstillet på The Museum of Modern Art i New York i 2005. En nødhjælpspresenning, *Zerofly*, der både giver husly og beskytter mod myg blev også udstillet, og begge vandt anerkendelse. I 2005 kom også *Life Straw*, et rensefilter formet som et rør, der kan bæres om halsen. Ved rensning af vand gennem flere forskellige filtre gør *Life Straw* det muligt at drikke selv meget forurenet vand uden fare for brugeren.²⁷

Frem til 1970, men også efter, flyttes mange af tekstil- og beklædningsvirksomhederne ud i de nye industri kvarterer udenfor byen. I første omgang var det industri kvarteret ved Sdr. Ringvej og Haderslevvej, og derefter industriområdet ved Esbjergvej og Vejlevej. Førhen lå de fleste af tekstil- og beklæd-

ningsfabrikkerne enten omkring bymidten eller i in-
dustri kvarteret ved Agtrupvej. Da dette industri kvarter blev grundlagt, var det egentlig bare en mark i udkanten af byen, men i 1960'erne var områderne omkring Agtrupvej, Dalbygade og Hollændervej blevet en del af Kolding by. Den massive tilflytning af borgere, som Kolding havde oplevet i årtierne inden, betød derfor, at fabrikkerne for at kunne få plads til nye og større bygninger måtte flytte udenfor byen.

Tekstilindustri har til alle tider været en meget pladskrævende industri på grund af de store væ-
vemaskiner, og maskinerne er ikke blevet mindre pladskrævende med tiden. Kolding Kommune indrettede de nye industri kvarterer, så de efterkom fabrikanternes ønsker både om plads, men også nem adgang til transport.

Georg Jensen Damask var en af de første allerede etablerede tekstilfabrikanter i Kolding, der valgte at flytte udenfor byen til deres nuværende lokalisering på Dieselvej i 1963. Mange af de tekstil- og beklædningsfabrikanter, der startede op i perioden mellem 1960 og 1970 var også henvist til at købe fabriks-
arealer i de nye industri kvarterer. I de efterfølgende årtier tog denne udvikling fart.

Kolding Hørfabrik, Koldings største tekstilvirksomhed, lukkede helt i 1970, men reelt blev processen startet i 1968, og hørfabrikken blev solgt i 1969. Hørfabrikken havde i længere tid været under lukning, og forhandlingerne omkring videresalget af fabrikken var egentlig afsluttet i december 1969.



Udsigten over Industri Syd i Kolding ved Jernet, Fabriksvej og Smedegade fra 1987.

Fotograf: Ludvig Dittmann.

Kolding Hørfabrik blev solgt til direktør V. Thorning-Petersen, der også var repræsentant for kapitalen, der på det tidspunkt drev Brdr. Volkerts Fabrikker og S. Winklers efft. i Kolding. Salget af Hørfabrikken skyldtes hovedsageligt nogle skuffende resultater i de foregående år. V. Thorning-Petersen agtede at drive de dele af virksomheden, som ansås som rentable, videre. Det drejede sig især om nylonværeriet og plastic-duralay-afdelingen. Brdr. Volkerts Fabrik-

ker overtog bygningerne, maskinerne og arealerne, mens man overvejede at flytte S. Winklers efft. Konfektionsfabrik ind på hørfabrikens arealer. Dette skete dog aldrig. I stedet blev S. Winklers efft. Konfektionsfabrik flyttet til nybyggede arealer på C.F. Tietgensvej. Ændringerne medførte en del afskedigelser af medarbejderne på Kolding Hørfabrik. Bestyrelsen af hørfabrikken havde egentlig modtaget et tilbud fra en udenlandsk investor, der havde ønsket at bibe-

holde alle ansatte på hørfabrikken. Dette tilbud var dog blevet afslået, da betalingen strakte sig over ti år, hvilket bestyrelsen ikke ville være med til.²⁸

Salget af Kolding Hørfabrik var fuldendt i starten af 1970, og det kan ses som startskuddet til nogle årtier, hvor et stort antal af tekstil- og beklædningsvirksomhederne lukkede i Kolding by. Efter Danmark tilsluttede sig EF i 1973, blev konkurrencesituationen for de danske tekstilfabrikanter kun værre på det globale marked. Derudover blev det, grundet lønstigninger i 1980'erne og 1990'erne, for dyrt at producere i Danmark i forhold til andre lande. Samtidig blev det både billigere og lettere at have produktion i udlandet og lager, salg og designvirksomhed i Danmark.

Fra 1970 og frem forsvandt de fleste tekstilfabrikanter i Kolding, med mindre de havde formået at specialisere sig inden for et felt eller flyttet produktionen til udlandet. Britton klarede sig for eksempel i mange år ved at have specialiseret sig i fremstilling af arbejdsbeklædning. Vestergaard Frandsen gjorde begge dele, men opnåede primært succes med en specialisering indenfor produktion af tekstiler til humanitære formål. Beirholms Væverier, en af de første industrielle tekstilvirksomheder i Kolding, stoppede deres produktion i Danmark i 1977, men har fortsat salgs- og designafdeling i Kolding i dag.

I årene efter 1970 så man stadig en udvikling, hvor Koldings virksomheder flyttede ud i industriområder i udkanten af byen. I tilgift til de områder, der

allerede er omtalt, blev der planlagt endnu et industriområde, der i dag ligger ved Lilballe nord for Bramdrupdam. Mange tekstil- og beklædningsvirksomheder har måttet lukke ned efter 1970 og frem til i dag. 34 af de, i artiklen identificerede tekstil- og beklædningsvirksomheder i Kolding, måtte således lukke eller flytte hovedkontoret fra Kolding i perioden efter 1970. Dermed gik tekstil- og beklædningsindustrien i Kolding fra at være en af de største branchegrupper til at være en af de mindste.

Mange af de lukninger, der fandt sted efter 1970, har omfattet prominente virksomheder i historien om Koldings tekstil- og beklædningsvirksomheder. Det gælder blandt andet Brdr. Volkerts Fabrikker, hvor produktionen stoppede i 1988, men fabrikken lukkede først endeligt i 1991, da det ganske enkelt ikke længere var rentabelt. Kolding Strømpefabrik blev lukket i 1982 af nogenlunde samme årsager. Begge havde været nogle af Danmarks største tekstil- og beklædningsfabrikker i deres storhedstid. Mens tekstil- og beklædningsindustrien næsten er væk fra Koldingområdet nu, så eksisterer der dog stadig en tekstil- og beklædningsbranche, der har en forholdsvis stor tilstedeværelse i byen. Men i stedet for produktion af tekstil og beklædning er fokus flyttet til design og salg af tekstiler i stedet. Kolding kan derfor stadig betragtes som lidt af en tekstilby, selv om den industrielle del er forsvundet fra byen.

Kolding som designby

Tabeloversigt over tekstil- og beklædningsfabrikker, der havde opstart fra 1970 og frem til 1995. Informationerne er fundet i lokale vejvisere.

Firmanavn	Datering	Adresser
Sessan Konfektion	1971- 1975	Vejlevej 150
Finn Terkelsens konfektionsfabrik	1971-1974	Helligkorsgade 13
Gervatex	1971 – 1979	Dalbygade 40
Brink konfektion	1974- 1975	Markdanersgade 5-7
Danielle (Erik Clausen)	1974- 1987	Buen 10, Albuen 16 (1979), Brostræde 3 (1984)
Sukotex A/S	1974- 1987	Fabriksvej 27
Exponita	1974- 1976	Haderslevej 123
Bux-on Sweki	1981- 1986	Helligkorsgade 13, Caspar Müllers Gade 12 (1984)
LB-J Konfektion Kolding ApS	1981 – 1982	Dreyersvej 44
Scan-mode ²⁹	1981 - 1991	Overbyvej Seest
Merrild Knudsen	1979 – 1985	Teglgårdsvej 18
Joshua Modeller A/S	1983 – 1994	Albuen 27, Platinvej 33 (1986)
V-Design	1983 - 2003	Nr. Bjertvej 90A, Essen 46 (1986)
Johs. Hansens Væveri ³⁰	1986-1999	Albuen 26

Noter

1. Manufakturhandlerbladet 19-11-1927.
2. Dansk Textil Union d. 23/4-1932.
3. Helles, Jutta og Claus Wanscher. Kolding, byudvikling og planlægning. 1975. s. II.14.
4. Produktion flyttet i 1977.
5. Fra 1974 kaldet Miknit A/S.
6. Fusionerer i 1993 med Ry Konfektionsfabrik.
7. Fabrikken sælges til Thorvald Thøgersen 1935.
8. Eihler Andersens Strikkerier fra 1950, Eihler Andersens Strømpefabrik fra 1962.
9. Samling af anmeldelser til Handelsregistrene 1916;106.
10. Hansen, 1998 s. 38-39.
11. Textilarbejderen. Jubilæumsnummer for Tekstilarbejderforbundets Kolding Afdeling, 1930.
12. Kolding Social-Demokrat d. 20. Marts 1940 s. 6.
13. Kolding Social-Demokrat 1914 nr. 42-81.
14. Juhler Hansen 1998 s. 40-41.
15. Juhler Hansen 1998 s. 41.
16. Juhler Hansen 1998 s. 41.
17. Kolding Social-Demokraten 24. maj 1944.
18. Kolding Folkeblad 30. april 1941.
19. Kolding Folkeblad 19. juni 1943.



Frankfurter Messe 1957. Fotograf: Ukendt.

20. Byggesag jr. Nr. 61-41/42.
21. Byggesag jr. Nr. 16-43/44.
22. Skifter navn til KT-Strømpen i 1985.
23. Kaldes fra 1964 Kachima.
24. Flytter i 2005 hovedkvarter fra Kolding til Lausanne, Schweiz.
25. Bliver senere til Bjørn P Konfektion (1963) og derefter Bjørn P Modeller.
26. Produktionen stopper omkring 1975, derefter engrosvirksomhed.
27. Jørgen Kristensen Vestergaard Frandsens tekstilfabrik, Jydsk Nylon Industri, Bakketoppen 10 A-K, Bramdrupdam 2009. Kolding Stadsarkiv: Saglig Samling 67.7 KVF Profil.
28. Berning til generalforsamlingen 9. december 1969 80/2004 saglig samling 67.7.
29. Datering tvivlsom – datterselskab af Kaalund.
30. Flytter i 1986 til Kolding fra Lejrskov.

Referencer

- Carl-Axel Nilsson og Hans Kryger Larsen. *Dansk industri efter 1879: Forbrug og produktion af industrivarer*. Odense Universitetsforlag 1989.
- Gunnar Engberg. *Koldings Erhvervsliv, Kolding i det tyvende århundrede indtil kommunesammenlægningerne i 1970*, bind 1. 1978.
- Hans Christian Johansen. *Danmarks industri efter 1879: Industriens Vækst og Vilkår 1870-1973*. 1988.
- Jens Juhler Hansen. *Tekstilarbejdere i Kolding, Arbejderen – Udstillingskatalog i anledning af LO 100 år i Vejle Amt*. 1998.

Jutta Hellesen og Claus Wanscher. *Kolding, byudvikling og planlægning*. Afgangssopgave ved Kunstakademiets Arkitektskole, Institutet for By- og Landskabsplanlægning. 1975.

Kierulff-Jensen. *Danmarks amter og deres mænd: Vejle, Ribe og Rinkøbing amter*. 1938.

Kilder

- Berning til generalforsamlingen 9. december 1969. Saglig Samling 67.7.
- Byggesag jr. Nr. 61-41/42.
- Byggesag jr. Nr. 16-43/44.
- Dansk Textil Union 23. marts 1932.
- Kolding Folkeblad 30. april 1941.
- Kolding Fokeblad 19. juni 1943.
- Kolding Social-Demokrat 1914. Nr. 42-81.
- Kolding Social-Demokrat. 20. marts 1940.
- Kolding Social-Demokrat. 24. maj 1944.
- Jørgen Kristensen. Vestergaard Frandsens tekstilfabrik, Jydsk Nylon Industri, Bakketoppen 10 A-K, Bramdrupdam. Kolding Stadsarkiv: Saglig Samling 67.7. 2009.
- Manufakturhandlerbladet 19. november 1927
- Samling af anmeldelser til Handelsregistrene 1916; 106.
- Textilarbejderen. Jubilæumsnummer for Tekstilarbejderforbundets Kolding Afdeling. 1930.

Fotos

Kolding Stadsarkiv.